

'להאכילו נבילות' או 'לאכול נבילות'

במשנה במסכת מכשירין (פ"ב מ"ז) המובאת גם בגמרא במסכת כתובות (טו): תנן: מצא בה [- בעיר שגרים בה ישראלים ועובדי כוכבים] תינוק מושלך; אם רוב עובדי כוכבים - עובד כוכבים. אם רוב ישראל - ישראל. מחצה על מחצה - ישראל.

ומסיקה הגמרא: 'אם רוב עובד כוכבים עובד כוכבים' למאי הלכתא - אמר רב פפא, להאכילו נבילות. 'אם רוב ישראל ישראל' למאי הלכתא - אמר רב פפא, להחזיר לו אבידה. 'מחצה על מחצה ישראל' למאי הלכתא - אמר ריש לקיש לנזקין [כשנגח שור שלו לשור של ישראל, שמשלם חצי נזק כישראל].

ויש לדקדק לשון הגמרא 'להאכילו נבילות', מדוע מעמידה הגמרא את דבריה ביחס אלינו - שאנו רשאים להאכילו נבילות, הלא יכולה היתה הגמרא להעמיד את אותו הדין גם ביחס לתינוק עצמו, ולהורות שכיון שרוב עובדי כוכבים - הרי הוא עובד כוכבים ומותר באכילת נבילות. ואמנם, כל עוד תינוק זה קטן הוא, אין נפקא מינה לדינא אלא ביחס לאיסור ספייה ולא ביחס לאכילתו הוא - שהרי הוא פטור מכל המצוות, אך עדיין אפשר היה לומר שהנפקא מינה בהכרעתו כ'עובד כוכבים' היא ביחס לאכילת נבילות לכשיגדל. וכעין דברי הגמרא לענין מחצה על מחצה שחשוב ישראל לענין נזקין, אף שאינו חייב רק אחר שיגדל וכמאמרם (ב"ק פ"ח מ"ד): חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה, החובל בהן חייב, והם שחבלו באחרים פטורים.

יסוד בן הנדוב"י שבבני נח אין הולכים אחר הרוב

והנה דעת הרמב"ם (מלכים פ"י ה"ח) שבבני קטורה חייבים במילה, והואיל והיום נתערבו בני ישמעאל בבני קטורה חייבים כולם במילה בשמיני אך אינם נהרגים עליה. עוד כתב הרמב"ם (איסור"ב פ"ב הכ"ה) שכשעלה סנחריב מלך אשור בבל כל האומות, ובכללם את המצריים האדומיים וכיו"ב, וכיון שנתערבו ארבע אומות האסורות בשאר אומות שבעולם לכך הכל מותרים, שכל הפורש מהם להתגייר - חזקתו שפירש מן הרוב. ולפיכך כשיתגייר גר בזמן הזה, בין אדומי בין מצרי בין עמוני ובין מואבי, מותרים לבוא בקהל מיד.

לפי זה הקשה השואל בתשובת בן הנודע ביהודה (מהדו"ת אה"ע סימן מב), כיון ש'כל דפריש מרובא פריש' מדוע חייב הרמב"ם את כל בני ישמעאל במילה שמא מבני קטורה הם, הלא כבר בלב סנחריב את כל האומות, ורובא לאו מבני קטורה הם.

וכדי ליישב הקושיא כתב רבי שמואל לנדא זצ"ל לחדש, שהרי הגמרא בחולין (יא.) לומדת דין רוב ברובא דאיתא קמן מדין סנהדרין דכתיב בהו (שמות כג ב) "אחרי רבים להטות", וברובא דליתא קמן לומדת כן מפסח וקדשים או ממקור אחר כמבואר שם בגמרא. ומחדש הגרש"ל שדרשות אלו אינם שייכות לגבי בן נח אלא רק לגבי ישראל, שהרי אפילו רובא דאיתא קמן הנלמד מ'אחרי רבים להטות' אינו נאמר אלא בישראל ולא בבן נח, שכן מבואר בגמרא בסנהדרין (נז:): שבן נח נהרג אף בדין אחד, ואם כן לא נאמר כל דיני סנהדרין לגבי בני נח. גם הדרשות מפסח וקדשים לא שייכים בבני נח, וכן שאר הילפותות בגמרא שם.

וכיון שכן, נמצא שלגבי עכו"ם יש לנו לחוש למיעוטא, ולכן כתב הרמב"ם שעל כל בני ישמעאל למול שמא הם מבני קטורה. ומאיזדך אחרי שהתגירו הרי יש להם דין ישראל, וכיון שבישראל הולכים אחר הרוב, שוב אף בגר אדומי או מואבי וכיו"ב הולכים אחר הרוב, כיון שסנחריב בלב את האומות, ואומרים 'כל דפריש מרובא פריש' ומכשירים אותו בקהל לאלתה. [ובמנחת חינוך (מצוה ב אות יב) הביא תשובתו, אך לא הזכיר ענין זה שכיון שהתגירו יש להם דין ישראל, רק ביאר בפשטות שפסולי קהל הוא נידון כלפי ישראל אם מותרים להתחתן בהם, וכיון דיש נפקא מינה לישראל ממילא אזלינן אחר הרוב, משא"כ לענין מילה שהוא נידון של בני ישמעאל כלפי עצמם ואין בו נפק"מ לישראל, לכן אין הולכים בו אחר הרוב].

בסיום התשובה מוסיף בן הנודע ביהודה שאחר כתבו זאת מצא בדברי הפרי מגדים (פתיחה לשער התערבות, חגירה ג'), ובמשב"ז ריש סימן סב) שהסתפק אם מותר לתת לבן נח אבר מן החי שהתבטל חד בתרי. ושורש ספקו כיון שהוא נוקט לדבר פשוט שבבן נח אין אומרים אחרי רבים להטות, ואם כן אסור לאכול בשר זה שאפשר שהוא אבר מן החי ולא נתבטל. ומאיזדך, כלל אמרו חכמים (סנהדרין נט.) "ליכא מידעם דלישראל שרי ולעובדי כוכבים אסור" וכיון שלדין התבטל האבר מן החי מדאורייתא, ממילא אף לדידהו שרי. ומדברי הפמ"ג מצא בן הנודב"י חבר ליסודו שאין דין 'אחרי רבים להטות' בבן נח.

הערת רבי ירמיהו לעוו והגרי"ש אלישיב שהתינוק אינו יכול להכריע ע"פ הרוב

על פי דעה זו ביאר בספר דברי ירמיהו לרבי ירמיהו לעוו זצ"ל את הטעם שהעמידה הגמרא את היתר אכילת נבילות בנמצא בעיר שרובה עכו"ם, דוקא עלינו - המאכילים, ולא על התינוק עצמו לכשיגדל. כי מאחר וכל היתר האכילה הוא מכח מה שהולכים אחר הרוב ונוקטים שהוא גוי, הלא כיון שהוא ספק גוי ובגויים אין הולכים אחר הרוב, ממילא הוא עצמו אינו יכול לסמוך על רוב זה להכריע שהוא גוי ומותר באכילת נבילות, שהרי עצם הליכתו אחר הרוב אינה שייכת רק אחר שכבר ינקוט שהוא ישראל - והלא הוא מסופק שמא בן נח הוא. ולכן הדגישה הגמרא שכל היתר הוא רק 'להאכילו נבילות' ולא 'לאכול נבילות'.

'אחרי

רבים

להטות'

ו'ספק

דאורייתא

לחומר'

בבן נח

יום חמישי כב תמוז

כתובות דף טו

אמנם שוב העיר בדברי ירמיהו שלכאורה כיון שלו עצמו אסור לאכול נבילות מחמת הספק, אם כן יהיה אסור להאכילו מדין לפני עווה.

ובהערות מהגרי"ש אלישיב עמד אף הוא על כך, והקשה לפי מה שכתבו האחרונים שאין הולכים בעכו"ם אחר הרוב, אם כן כיצד בנמצא תינוק מושלך בעיר שרובה עכו"ם הולכים אחר הרוב ומותר להאכילו נבילות, הלא כיון שאין הולכים בגוי אחר הרוב נשאר מחצה על מחצה ואסור באכילת נבילות.

והנה משנה זו וכל הסוגיא מובאת גם במסכת יומא (פה.) ושם פירש רש"י: להאכילו נבילות, עד שיגדל ויקבל עליו גירות. הרי מבואר בדברי רש"י שכל הנידון הוא רק עד שיגדל, ואם כן מיירי בקטן, וממילא אין הנידון כלל על התינוק עצמו אלא רק עליו מדין ספייה, ואנו הרי הולכים אחר הרוב ונוקטים שתינוק זה הוא עובד כוכבים ולכן מותר להאכילו נבילות.

ביאור הגריש"א שיש לדון היתר אכילת נבילות ממה נפשך

ושבו ביאר הגריש"א שאין מסוגיין סתירה כלל לדברי האחרונים, גם אם ננקוט שנידון הגמרא הוא גם בנוגע לתינוק עצמו לכשיגדל קודם שיקבל עליו גירות. וזאת מאחר שיש לנו לדון את דינו ממה נפשך, דאם עכו"ם הוא - הרי מותר באכילת נבילות, ואם ישראל הוא - הרי הולכים בו אחר הרוב, עכ"ד. והדברים צריכים ביאור, הלא אם ישראל הוא הרי אסור באכילת נבילות, ומה שייך לומר שאם ישראל הוא נלך בו אחר הרוב וננקוט שהוא גוי שמותר באכילת נבילות.

והביאור בדברים הוא, שלעולם יש לחלק בין המציאות כפי שהיא ובין הניהוג למעשה, כי מאחר ואיננו יודעים אם ישראל הוא או גוי הרי יש לנו לדון את דינו בניהוג הספיקות, רק שיש לדון את הספק לאור הספק, דהיינו שאנו דנים ממה נפשך, אם באמת ישראל הוא - הרי ניהוג הספק צריך להיות על פי רוב, וממילא יש להתיר לו אכילת נבילות כיון שבהכרעת הספק הרי הוא עובד כוכבים, גם אם לפי האמת הוא ישראל. ואילו אם עובד כוכבים הוא - הרי למרות שניהוג הספק במקרה כזה הוא שלא ללכת אחר הרוב כיון שבגוי אין הולכים אחר הרוב, אבל כיון שהנידון הוא היתר אכילת נבילות, הרי שלגוי מותר לאכול נבילות, וכגוי, אין בו כלל דין שמחמת ספק שמא יהודי הוא יהיה אסור לו לאכול נבילות.

חקירת השערי יושר אם גוי מצווה להחמיר בספק דאורייתא לחומרא

ובשערי יושר (שער הספיקות פ"ז) חקר האם גוי מצווה להחמיר בספק דאורייתא, כגון ספק אבר מן החי שהוא משבע מצוות בני נח, האם גוי מחוייב להחמיר שלא לאוכלו [והספק הוא לדעת הראשונים הסוברים שספק דאורייתא מן התורה לחומרא, כי אם החומרא היא רק מדרבנן לכאורה פשוט שהוא דין רק בישראל ולא בבני נח]. והגרש"ש תלה נידון זה בחקירה אם ספק דאורייתא לחומרא גדרו שנאמר איסור גם על הספק, דהיינו שמלבד מה שהודאי אסור, אסרה התורה גם את הספק - שלפי צד זה אפשר לומר שזו הלכה שנתחדשה רק בישראל ולא בבן נח. או שגדר הדין של ספק דאורייתא לחומרא הוא שעל האדם לחשוש גם מצד האיסור וצריך להיזהר גם מספק כיון שיש צד שאכן ספק זה הוא איסור - ולפי צד זה נראה שגם בבן נח שייך סברא זו שצריך לחשוש שלא יבוא לידי איסור תורה משבע מצוות שלו.

ובשירת דוד לרבי דוד הקשר זצ"ל כתב להוכיח מסוגיית הגמרא שדין זה הוא גם בנוגע לגוי, שהרי מבואר בגמרא שכל ההיתר להאכילו נבילות היינו רק ברוב עכו"ם, אבל במחצה על מחצה אסור להאכילם, והיינו משום דספק דאורייתא לחומרא. הרי מוכח שגם על הצד שמא עכו"ם הוא אוסר לו לאכול נבילות, מדין ספק דאורייתא לחומרא, כי אם לא כן מה שייך לאסור עליו לאכול נבילות, הלא שמא גוי הוא ולא ישראל [וכך גם מבואר בשיעורים במסכת כתובות לרבי איתמר גרבוז שליט"א]. והוסיף הגרד"ה שאפילו אם נדקדק בדברי הגמרא שהאיסור הוא לא על התינוק עצמו, אלא רק עליו שאסור לנו להאכילו נבילות, ואנו ודאי מחוייבים לחשוש לספק דאורייתא לחומרא כיון שישראלים אנו, אבל הלא הטעם שאסור להאכילו הוא רק עד כמה שהוא עצמו אסור, ואילו היה מותר לאכול גם אנו היינו יכולים להאכילו, וא"כ עדיין יש להוכיח מסוגייתנו שגוי שייך בדין 'ספק דאורייתא לחומרא'.

מחלוקת הראשונים אם נידון המשנה ברוב עכו"ם הוא גם בנוגע לאכילת עצמו

עוד יש שדנו (קונטרס את בריתי) לתלות נידון זה אם ספק עכו"ם ספק ישראל מחוייב בכל התורה מחמת הספק, או שכיון שאפשר שהוא עכו"ם שוב אי אפשר לחייבו מספק, במחלוקת ראשונים. דהנה על מה שאמרו בגמרא 'להאכילו נבילות' פירש רש"י: בידים. ונראה שכוונת רש"י לדקדק כדקדוק הנ"ל שכל החידוש הוא שמותר גם להאכילו נבילות, ואילו הוא עצמו ודאי מותר לאכול נבילות שהרי גם ב'מחצה על מחצה' מותר הוא לאכול בנבילות. והיינו שלדעת רש"י ספק עכו"ם ספק ישראל אי אפשר לחייבו בקיום המצוות מחמת הספק.

משא"כ הרמב"ם בפירוש המשניות (מכשירין פ"ב מ"ז) כתב וז"ל: אם רוב עכו"ם - עכו"ם, לענין שמותר לו לאכול נבילות ומותר לנו להאכילו שאר איסורים, ע"כ. הרי להדיא שדין המשנה הוא גם בנוגע לאכילת עצמו ולא רק בנוגע להאכלתו על ידינו, ומשמע שגם אכילת עצמו אינה מותרת אלא ברוב עכו"ם ולא במחצה על מחצה, ומבואר מהרמב"ם שספק עכו"ם ספק ישראל - אסור וחייב בכל המצוות מדין ספק דאורייתא לחומרא. וכך גם כתב הר"ש: מחצה למחצה... לענין איסורים, דמחמירים עליו כישראל דאסור בנבילות, ומחמירים עליו כגוי, כי ההיא דאמרין בפרק ארבע מיתות דגוי העוסק בתורה חייב מיתה וכו'.

"ובשערי
יושר חקר
האם גוי
מצווה
להחמיר
בספק
דאורייתא,
כגון ספק
אבר מן
החי שהוא
משבע
מצוות בני
נח, האם
גוי מחוייב
להחמיר
שלא
לאוכלו"

להנצחות והקדשות
נא לפנות למייל המערכת
תודה רבה!